

WINTERTELLING VAN STOOTVOGELS EN ENKELE ANDERE SOORTEN,

Januari 1982

Ad van Poppel

Inleiding

In januari 1982 vond er in de provincie Noord-Brabant een nogal groots opgezette telling plaats van een vrij groot aantal vogelsoorten, waarbij de stootvogel eigenlijk het belangrijkste onderdeel vormden. Nadat in februari 1979 de Landelijke Werkgroep Stootvogeltellingen een eerste (proef)telling organiseerde, organiseerden vanaf de winter '79/'80 ook de Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden Brabant alsmede Vogelwerkgroep de Kempen, beide gestimuleerd door de landelijke stootvogeltellingen, een soortgelijke telling. Wel werd het aantal telsoorten uitgebreid met een aantal andere opvallende vogelsoorten. De omvang van de telling (variërend van 1-3 maal per winter) bleef echter beperkt van opzet. Door het sinds november 1979 opgerichte Samenwerkingsverband van Oostbrabantse Vogelwerkgroepen werd echter besloten om de januari-telling voor 1982 grootser aan te pallen. Aangezien er toen zeven vogelwerkgroepen (nl. VWG De Kempen, Deurne, Uden, IVN Valkenswaard, De Peel, Den Bosch en Midden-Brabant) bij het Samenwerkingsverband waren aangesloten kon er een aanzienlijk gebied worden geteld. Hoewel het Samenwerkingsverband zich op de eerste plaats richt op Midden- en Oost Brabant, werd toch getracht om ook in West-Brabant enige medewerking te krijgen. Door de medewerking van de West-Brabantse Vogelwerkgroep en de V.W.G. Etten-Leur is dit voor enkele gebieden in West-Brabant ook inderdaad gelukt; bovendien heb ikzelf, verspreid over de gehele provincie, nog ruim 55.000 hectare voor mijn rekening kunnen nemen.

Al met al werd er in de provincie Noord-Brabant in de maand januari 1982 circa 160.000 hectara (= 1600 km²) geteld. Dit betrof voornamelijk agrarisch gebied. Met uitzondering van de watervogeltellingen vonden dergelijke groots opgezette tellingen van vogels buiten het broedseizoen in deze provincie nog niet eerder plaats.

Opzet van de telling

De bedoeling was dat er per Vogelwerkgroep een aantal telgebieden werd samengesteld. Voor het samenstellen van deze telgebieden waren enkele zéér algemene richtlijnen opgesteld. Enkele hiervan waren dat een telgebied bij voorkeur uit agrarisch gebied moest bestaan. Dit omdat juist dit biotooptype het meest bedreigd is, hier nauwelijks ornithologische gegevens zijn verzameld en dergelijke tellingen praktisch gezien vrijwel uitsluitend in open landschapstypen uitgevoerd kunnen worden. In bosgebieden of anderszins gesloten biotooptypen zijn dergelijke tellingen nauwelijks uit te voeren. De voorkeursgrootte voor de samen te stellen telgebieden bedroeg 1.000 - 1.500 ha. Bovendien moest het telgebied een min of meer landschappelijke eenheid vormen. Doordat de samenstelling van telgebieden per VWG plaatsvond waren er nogal grote verschillen in gemiddelde grootte van telgebieden. Zo was de gemiddelde grootte bij bijv. VWG De Kempen ca. 400 ha. per telgebied. In de meeste gevallen werden meerdere aaneengesloten telgebieden op één dag geteld, terwijl deze ca. 1500 ha.

bedroeg bij V.W.G. Midden-Brabant. Men was vrij in het kiezen van het vervoermiddel, evenals in de te volgen route; de gevolgde route moest echter wel op een kaart van het telgebied worden ingetekend. Ook de waargenomen stootvogels moesten op deze kaart worden ingetekend.

Behalve de stootvogels was het de bedoeling dat ook de hieronder genoemde soorten werden geteld, te weten: Blauwe Reiger, Rietgans, Patrijs, Kievit, Wulp, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Zwarte Kraai, Bonte Kraai, Roek en Ekster. Samen met de stootvogels behoorden zij tot de groep van "verplichte" telsoorten. De overige 10 telsoorten (Wilde Eend, Waterhoen, Kapmeeuw, Houtduif, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Kramsvogel, Koperwiek, Spreeuw en Kauw) waren facultatief; het al dan niet tellen van een of meerdere soorten van deze groep werd overgelaten aan de desbetreffende waarnemer(s). De meeste waarnemers hebben echter ook aan deze soorten enige aandacht geschonken.

Tijdens deze januaritelling is naar mijn mening overduidelijk gebleken hoe zinvol en plezierig het kan zijn om ook eens een aantal minder zeldzame of (vrij) algemene soorten te tellen, zeker omdat we van verspreiding en dichtheden van een aantal gewone soorten nog bijzonder weinig weten.

Tellingen als deze zullen hier ongetwijfeld verandering in gaan brengen. Als telperiode voor deze telling gold de gehele maand januari, met als voorkeursperiode 9-17 januari. Vele gebieden werden evenwel buiten deze voorkeursperiode geteld. Hoewel er in een maand tijd zeker wel een aantal verplaatsingen zullen optreden waardoor eventueel dubbeltellingen kunnen ontstaan, zal dit waarschijnlijk bij de meeste soorten nogal meevallen. Tegenover dubbeltellingen als gevolg van verplaatsingen staan bovendien "dubbele missers" die elkaar waarschijnlijk redelijk in evenwicht houden.

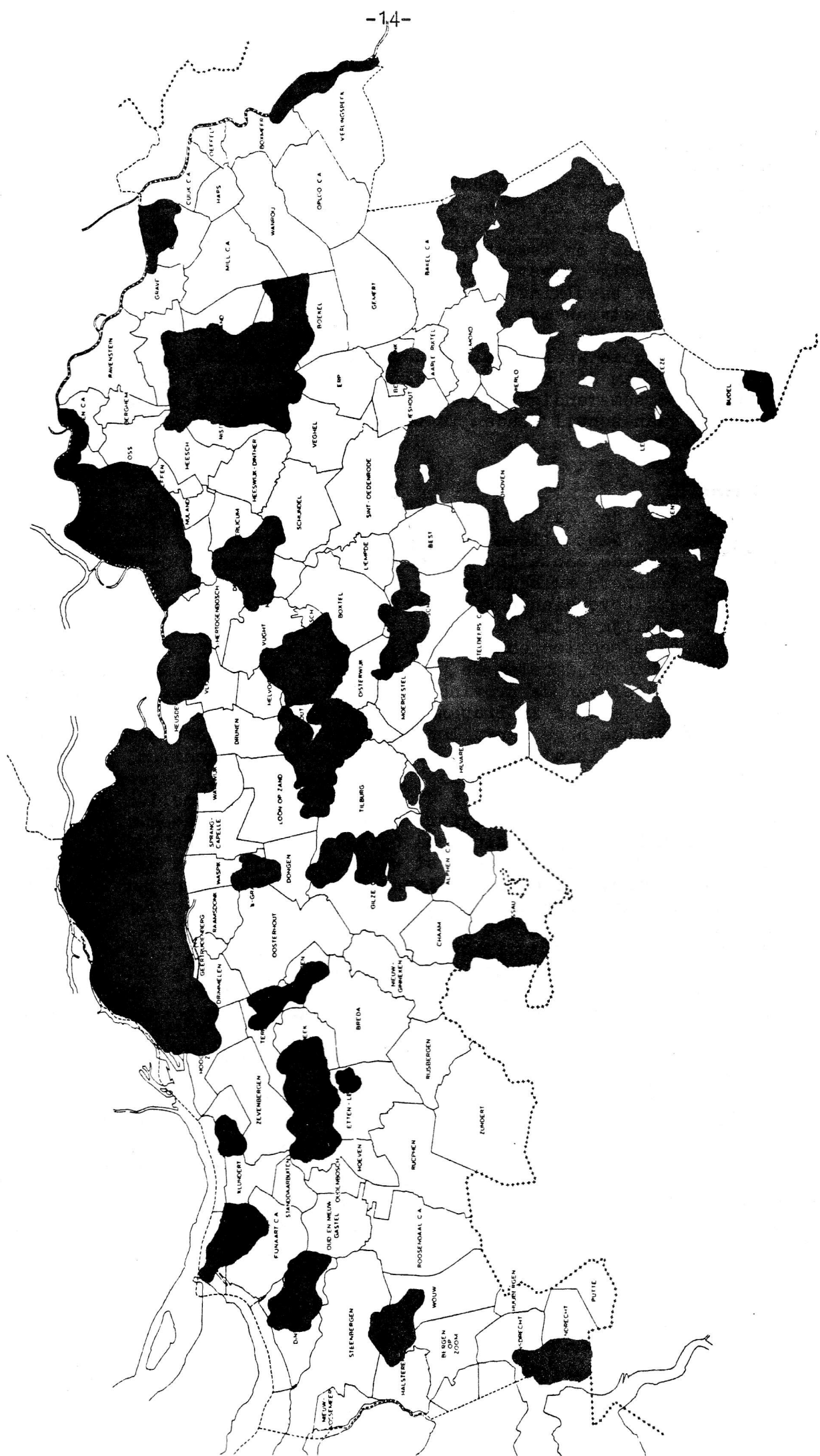
Ook is bekend dat veel (stoot)vogels, zeker in de maand januari, nogal standvastig zijn. Wel zullen verplaatsingen meer optreden bij sterke weersverandering.

Geteld gebied

Globaal kan het getelde gebied als volgt worden weergegeven: vrijwel de gehele Kempen, grote delen van Midden-Brabant, het ontgonnen en in cultuur gebrachte Peelgebied, Biesbos, Noord- en Oostwaard, gebied rond Uden, Schaijk, Nistelrode en Zeeland, enkele gebieden in het Maasdal (Boxmeer, Vierlingsbeek, Beers, Megen, Heusden, Vlijmen, Den Bosch), Haagse-, Ettense- en Hoevense Beemden, en enkele grootschalige akkerbouwgebieden in Noordwest Brabant. In Noordwest Brabant werd een deel van de gegevens verzameld tijdens de watervogeltelling die hier omstreeks half januari plaatsvond. In het kader van deze watervogeltelling was de aandacht dan ook niet speciaal op stootvogels gericht. Aan de aan deze telling toegevoegde soorten werd in dit verband geen enkele aandacht besteed. Op bijgevoegd kaartje zijn de gebieden globaal ingetekend.

Weersomstandigheden

Een gelukkige omstandigheid bij deze telling was het goede weer tijdens een groot deel van de maand januari. De combinatie goed (tel)weer - veel én enthousiaste waarnemers heeft dan ook tot gevolg gehad dat er een grote oppervlakte geteld kon worden.

Figuur 1. globaal overzicht van de getelde gebieden.

De eerste week van januari was het zacht weer met weinig neerslag. Vanaf 6 januari daalde de temperatuur met op 8/9 januari vrij veel sneeuwval. Hierna verdween de bewolking waardoor de zon zich kon laten zien met als gevolg dat deze sneeuw na enkele dagen weer verdwenen was. Tussen 10 en 21 januari was het dagelijks bijzonder goed telweer: onbewolkt, weinig wind uit richtingen tussen noord-oost en zuidoost en temperaturen enige graden onder het vriespunt overdag en matige vorst in de nacht. De laatste decade van januari gaf weer meer bewolking met zuidelijke of zuidwestelijke winden, hogere temperaturen met in de laatste week ook weer enige neerslag. Op het eind van de telperiode werden er dan ook minder gebieden geteld. Deze mooie weersomstandigheden hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de betrouwbaarheid van deze telling, omdat bij slechte weersomstandigheden veel meer vogels worden gemist omdat zij zich dan gaan schuil houden in bosjes, bosranden, ruige hoekjes of op de grond.

Resultaten

Zoals hier en daar al is doorgeschemerd is de telling een groot succes geworden. Niet alleen werd er een grote oppervlakte geteld, maar waren de getelde aantallen van dien aard dat waatschijnlijk geen van de waarnemers zulke hoge aantallen had verwacht. Van enkel soorten werd bovendien nog eens pijnlijk duidelijk hoe klein de aantallen eigenlijk zijn.

Van de meeste soorten echter werden onverwacht hoge aantallen aangetroffen. Hierbij moeten we wel zeer goed bedenken dat ongeveer een vierde deel van de provincie werd geteld en een dergelijke telling nog niet eerder in Brabant plaatsvond.

Deze onverwachte hoge aantallen manifesteerden zich zowel bij een aantal stootvogels als bij de meeste andere vogelsoorten. Hieronder worden alle soorten afzonderlijk besproken, waarbij tevens bijzonderheden over verspreiding en dichtheden worden vermeld.

Deze berekende dichtheidscijfers zijn alle naar beneden afgerond. Bovendien hebben zij uitsluitend betrekking op die gebieden die werden geteld. Gebieden die niet werden geteld, zoals bijvoorbeeld bebouwde kommen, grote boskomplexen en een deel van het kultuurland, zijn dus bij deze dichtheidsberekeningen buiten beschouwing gebleven.

De opgegeven dichtheidscijfers voor de provincie geven de gemiddelde dichtheid weer van alle in Noord-Brabant getelde gebieden. Dit geldt eveneens voor de opgegeven regionale dichtheidscijfers. Hierbij zijn ook waarnemingen buiten een teldag buiten beschouwing gelaten.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de aantallen die in een eerder verschenen voorlopig verslagje voor een aantal soorten niet helemaal juist zijn. Omdat bij het samenstellen van dit voorlopige verslagje nog niet alle basisgegevens binnen waren, werden voor sommige soorten te lage aantallen opgegeven. Voor andere soorten daarentegen waren de opgegeven aantallen te hoog omdat pas bij het ontvangen van de laatste gegevens is gebleken dat enkele gebieden zijn dubbelgeteld. In dit verslag zijn de aantallen dan ook gecorrigeerd. Bij de Holenduif trad bovendien nog een typefout op waardoor het opgegeven aantal maar liefst 3.000 te hoog lag.

Buizerd

Naar verwacht mag worden is dit een van de stootvogelsoorten die het meest volledig geteld kan worden omdat de trefkans, in vergelijking met veel andere soorten, nogal groot is. Er werden maar liefst 1.084 ex. geteld. Een lage dichtheid werd vastgesteld in het Land van Altena (ca. 12.500 ha): hier werd een dichtheid gehaald van 0,208/100 ha.

De hoogste dichtheid werd vastgesteld in No-Brabant, waar een dichtheid werd gehaald van 1,133. In kleinere gebieden kan de dichtheid nog veel verder oplopen, zoals bijvoorbeeld 13 exx. op 500 ha in de Mortelen (2,6/100 ha), 9 exx. op 500 ha. plaatselijk in het land van Altena (1,8/100 ha), 9 exx. op 50 ha Maasheggen-restant Empel, 32 exx. op 1.100 ha. van het Maasheggen gebied tussen Bosmeer en Vierlingsbeek (2,9/100 ha.) en 8 exx. op 250 ha. rond Bergeyk (3,2/100 ha.).

De dichtheid in Midden-Brabant, Peel en West-Brabant (ten westen van Oosterhout) bedroeg resp. 0,690-0,780-0,699 en 0,921/100 ha. Min of meer verrassend was de relatief hoge dichtheid van 0,717 in de grootschalige akkerbouwpolders van West-Brabant.

De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg ca. 0,681/100 ha.

Ruigpootbuizerd

De Ruigpootbuizerd is in onze provincie altijd al een schaarse gast geweest. Wel is de soort in sommige (invasie) jaren iets talrijker. Er werden in de maand januari 6 exx. waargenomen, en wel op de Strabrechtse Heide, De Peel (Oostappen), Odiliapeel, Moerdijk, Land van Altena en Polder Ruigenhilte Willemstad. Dit betekent een dichtheid van 0,003/100 ha.

Sperwer

Door de levenswijze van de Sperwer zijn goede tellingen voor wat de Sperwer betreft waarschijnlijk nauwelijks mogelijk. Schattingen van het aantal Sperwers dat bij dit soort tellingen wordt gemist lopen uiteen van 25-75%.

Absolute aantallen zijn dan ook moeilijk te verkrijgen.

Wanneer er een reeks van jaren wordt geteld zijn echter ook relatieve aantallen zeer goed bruikbaar, omdat zij iets kunnen zeggen over in ieder geval het aantalsverloop van jaar tot jaar en van gebied tot gebied.

Tijdens de januaritelling van 1982 werden er 133 ex. geteld. Dit betekent over de gehele provincie gemeten een dichtheid van 0,075/100 ha.

Uitschieters hierbij waren No-Brabant met een dichtheid van 0,184/100 ha. en het Biesbos/Oostwaard gebied met een dichtheid van 0,009 alsmede het uiterste westen van Brabant, waar een dichtheid van 0,013 werd vastgesteld. De dichtheid in Midden-Brabant (0,060) bedroeg nauwelijks meer dan de helft van die van de Kempen (0,113). In hoeverre dit wordt veroorzaakt door de manier van tellen is (nog) niet bekend.

Havik

Van de 19 waargenomen exx. werden er 12 rond Uden gezien. In No-Brabant bereikte de Havik dan ook een dichtheid van 0,081/100 ha. (ofwel 0,157/100 ha. rond Uden).

In de Kempen en de Peel werden resp. 6 en 1 ex. waargenomen. Deze aantallen vormen een goede indicatie voor de aantallen broedvogels. Van Midden-Brabant is bekend dat de aantallen door het stropen van nestjongen en het schieten of vergiftigen van adulten kunstmatig laag wordt gehouden, waardoor herstel van de havikenpopulatie hier, in tegenstelling tot de landelijke situatie slechts zéér langzaam plaatsvindt. Uit vrijwel alle Brabantse broedgebieden komen jaarlijks berichten over vervolging door de mens. De gemiddelde dichtheid voor Noord-Brabant bedroeg 0,011/100 ha.

Rode Wouw

Van de Rode Wouw werd er op 10 januari 1 ex. gezien langs de Zuid Willemsvaart te Someren-Eind. Bovendien werd er op 30 december 1981 1 ex. op de Oirschotse Heide waargenomen en op 27 december 1981 1 ex. langs de Reusel, ten noorden van Diessen.

Bruine Kiekendief

Slechts de Biesbos vormde een belangrijk gebied voor Bruine Kiekendieven; hier werden tijdens de telling dan ook 5 ex. waargenomen. Verder werd er ook nog 1 ex. waargenomen in de Ettense Beemden, 1 ex. rond Breda en 1 ex. in de omgeving van Reusel. De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg 0,004/100 ha.

Blauwe Kiekendief

Duidelijk talrijker was de Blauwe Kiekendief, die in Noord-Brabant nog slechts als doortrekker en wintergast voorkomt. Ook voor de Blauwe Kiekendief vormt de Biesbos, samen met West-Brabant (en dan met name de uiterste westrand) het belangrijkste overwinteringsgebied. Van de 55 waargenomen ex. werden er 31 ex. in deze 2 gebieden gezien. Aanzienlijk schaarser is de soort in Midden- en Noord-Brabant met respectievelijke dichtheid van 0,003 en 0,013/100 ha. Een ander belangrijk overwinteringsgebied blijkt de Kempen te zijn met een dichtheid van 0,035/100 ha.

De vogels worden hier voor een belangrijk deel op en rond de heidevelden aangetroffen (in Midden-Brabant en de Peel werden de heidevelden niet geteld). Rond de Peel tenslotte werd een dichtheid vastgesteld van 0,019/100 ha. De gemiddelde dichtheid voor de gehele provincie bedroeg 0,033/100 ha. Voor de Biesbos bedroeg deze eveneens 0,033 en voor de westrand van West-Brabant 0,055.

Slechtvalk

Van de Slechtvalk werden 2 ex. waargenomen, en wel 1 ex. op 17 januari te Werkendam, en 1 ex. (tussen 4 en 8 januari) op de Strabrechtse Heide.

Smelleken

Hoewel de aantallen wat lager liggen komt het verspreidingspatroon van het Smelleken aardig overeen met dat van de Blauwe Kiekendief. Het Smelleken is dan ook op de eerste plaats een vogel van open gebieden (heidevelden, grootschalige kultuurgebieden). Mogelijk is dit dan ook een verklaring waarom de hoogste dichtheid (0,024/100 ha.) in de Kempen werd gehaald, gevolgd door West-Brabant met 0,014/100 ha.

In totaal werden er 21 Smelleken gesignaleerd, wat neerkomt op een gemiddelde dichtheid van 0,011/100 ha.

Torenvalk

Van deze soort was het verrassend te moeten vaststellen hoe weinig ex. er werden waargenomen. Het waren er slechts 232, waarvan 10 ex. buiten een teldatum of telgebied. Een verklaring voor dit kleine aantal Torenvalken is moeilijk te geven. Wel is bekend dat bij strenge vorst nogal wat Torenvalken wegtrekken; bovendien is het aantal Torenvalken zeer sterk afhankelijk van het aantal muizen in bepaalde gebieden. Gegevens over dichtheden van muizen in Brabant tijdens deze telling zijn voor zover mij bekend echter niet voorhanden. De gemiddelde dichtheid over de gehele provincie bedroeg 0,139/100 ha. Gebieden met lage dichtheden waren Midden-Brabant en de Peel (beide 0,078/100 ha.). De grootste dichtheden werden vastgesteld in West-Brabant (0,271/100 ha.) en No-Brabant 0,259/100 ha.).

Zeearend

Van de Zeearend werd slechts 1 ex. waargenomen en wel in de Biesbos, waar deze vogel van 20 december 1981 tot en met 4 januari 1982 verbleef.

Vergelijking Stootvogelresultaten in Noord-Brabant met andere gebieden in Nederland

Omdat er, gestimuleerd door de Landelijke Stootvogeltelling, vanaf 1979 veel tellingen van stootvogels in wat grotere gebieden plaatsvinden kunnen deze resultaten vrij goed vergeleken worden met enkele andere stootvogeltellingen die in Nederland werden uitgevoerd. Afwijkende dichtheden kunnen veelal verklaard worden door verschillen in landschapsstructuur. Zo zal de Buizerd in gesloten landschapstypen (d.w.z. met veel bosopslag, houtwallen, hagen e.d.) over het algemeen een hogere dichtheid bereiken dan in grote, open gebieden met weinig hogere begroeiingselementen. Voor de Blauwe Kiekendief geldt daarentegen vaak het omgekeerde. Dit zal naar ik aanneem weinig verbazing wekken. Wel wordt door deze resultaten nog eens duidelijk onderstreept hoe belangrijk het Brabantse landschap is voor o.a. de in Nederland voorkomende stootvogels. Wel moet bij de onderstaande tabel rekening worden gehouden met het feit dat diverse jaren bij de vergelijking zijn betrokken; hierdoor kan een voor soorten vertekend beeld zijn ontstaan omdat sommige soorten van jaar tot jaar vrij grote verschillen in dichtheden te zien geven. Zeldzame soorten (Rode Wouw, Slechtvalk en zeearend) zijn vanwege een te groot toevalsfactor niet bij deze vergelijking betrokken.

Tabel 1. Vergelijking van dichtheden van landelijke-provinciale stootvogeltellingen.

	N-Br. Jan. '82	Ned. Jan. '82	Ned. ^{**}	Drente ^{***}	Groningen ^{***}
Buizerd	0,681	0,385	0,241-0,445	0,31-0,39	0,07 -0,08
Ruigpootbuizerd	0,003	0,007	0,003-0,022		0,007-0,012
Sperwer	0,075	0,048	0,027-0,035	0,03-0,07	0,013-0,021
Havik	0,011	0,010	0,004-0,007		-0,004
Bruine kiekendief	0,004	0,001	0,001		
Blaauwe kiekendief	0,033	0,028	0,024-0,042	0,02	0,022-0,038
Smelleken	0,011	0,008	0,002-0,005		-0,004
Torenvalk	0,139	0,127	0,091-0,159	0,14-0,20	0,06 -0,10

^{*}) dichtheid berekend over de landelijke tellingen van febr. '79, dec. '79, febr. en dec. '80, en febr. '81. (Het Vogeljaar 27(6) '79; 28(5) '80; 29(6) '80. Limosa jrg. 55, ('82) nr. 4.)

^{**}) dichtheid berekend over provinciale tellingen die werden uitgevoerd in dec. '76, febr. '77 en jan. '78 (Van Dijk, A.J. & Van Os, B.L.J. 1982 Vogels van Drenthe).

^{***}) dichtheid berekend over provinciale tellingen die werden uitgevoerd in dec. '79, febr. '80 en febr. '81 (De Grauwe Gors, Avifauna Groningen; Jrg. 9 nr 2).

Hieruit blijkt overduidelijk dat de provincie Noord-Brabant voor wat de dichtheden van Stootvogels betreft een belangrijke plaats inneemt. Hoewel dit niet uit deze tabel is af te lezen, herbergt Brabant van de meeste soorten ook belangrijke aantallen. Dit blijkt duidelijk wanneer we berekenen hoe groot het procentuele aandeel is van Noord-Brabant in verhouding tot de Nederlandse aantallen. Het Brabantse aandeel van de getelde oppervlakte (16.941 km²) tijdens de januaritelling van 1982 bedroeg ca. 9,4%.

Tabel 2. Aandeel van Noord-Brabant in het totaal waargenomen stootvogels in Nederland tijdens de januaritelling van 1982.

	Aantal Ned.	Aantal No-Bra.	Aandeel No-Bra. in %
Buizerd	6.534	1.084	16,5
Ruigpootbuizerd	126	6	4,7
Sperwer	817	133	16,2
Havik	175	19	10,8
Bruine Kiekendief	23	8	34,7
Blaauwe Kiekendief	489	55	11,2
Slechtvalk	19	2	10,5
Smelleken	150	21	14,0
Torenvalk	2.165	232	10,7

Sexratio van de waargenomen stootvogels

Voor zover de uiterlijke kenmerken dit toelieten is er ook gekeken naar het geslacht van de waargenomen stootvogels, te weten bij Sperwer, Bruine en Blaauwe Kiekendief, Havik, Torenvalk en Smelleken. Hoewel onderscheid alleen gemaakt mocht worden wanneer men het geslacht met zekerheid kon vaststellen, zullen naar alle waarschijnlijkheid toch hier en daar wel enkele fouten zijn gemaakt, met name bij mannetjes in jeugdkleed. Ook het bepalen van het geslacht op basis van lichaamsgrootte kan in sommige gevallen leiden tot een verkeerde geslachtsbepaling.

Als kritische kanttekening moet bij het onderstaand tabelletje worden opgemerkt dat de aantallen véél te klein zijn voor een betrouwbaar beeld. De tabel is slechts gemaakt om een zeer globaal inzicht te verschaffen in de geslachtsverhoudingen en om een stimulans te vormen om bij volgende tellingen ook aan dit facet zoveel mogelijk aandacht te besteden.

Een andere kritische kanttekening die bij deze tabel geplaatst moet worden is het feit dat een deel van de opgegeven kiekendief-wijffjes mogelijk in het eerstejaars kleed hebben gezeten en dus in werkelijkheid betrekking kunnen hebben op jonge mannetjes. Dit kan in onbekende mate ook het geval zijn bij Smelleken en Torenvalk.

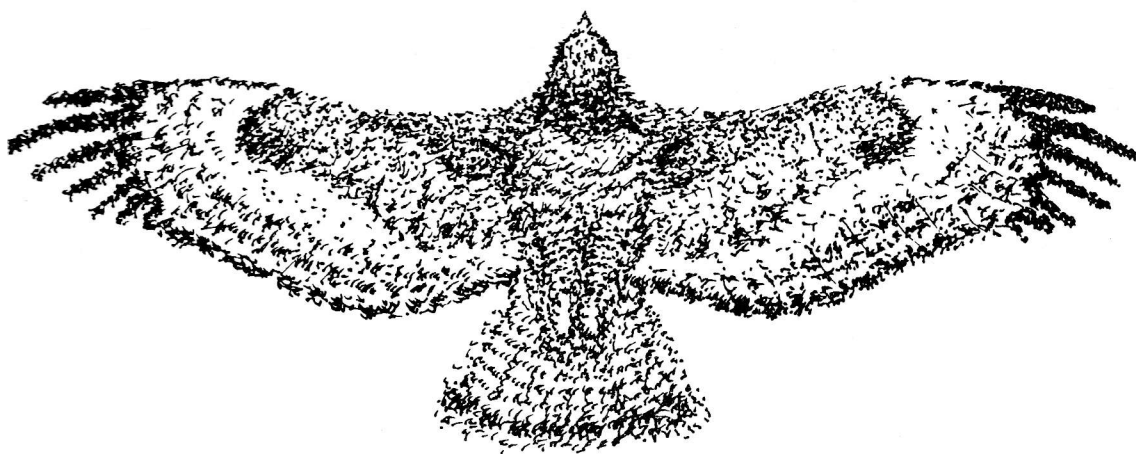
Tabel 3. Geslachtsverhouding van de waargenomen stootvogels

	tot.aant	man	vrouw	%man	% man in Groningen
Sperwer	24	12	12	50	35
Bruine Kiekendief	6	0	6	0	-
Blauwe Kiekendief	50	16	34	32	15
Smelleken	6	2	4	33	-
Torenvalk	71	42	29	59	48

Dichtheden per regio

Aangezien er nogal verschillen bestaan in de landschapsopbouw van grote delen van de provincie Noord-Brabant, is het min of meer vanzelfsprekend dat vogels niet gelijkmatig over de provincie zijn verdeeld. Stootvogels vormen hierop geen uitzondering. Deze ongelijkmatige verdeling hangt nauw samen met de van soort tot soort verschillende voorkeursbiotopen. Zo'n voorkeursbiotoop wordt in belangrijke mate bepaald door het voedsel waarvan een bepaalde soort afhankelijk is en de mate waarin dit voedsel in bepaalde gebieden of streken voorkomt. Ook de manier van voedselzoeken speelt hierbij, samen met nog een aantal andere factoren, een rol.

Onderstaande tabel geeft enig inzicht in de dichtheden die in sommige delen van de provincie werden behaald. Hiertoe werd de provincie opgedeeld in een aantal uit landschappelijk oogpunt bezien te onderscheiden regio's. Gekozen werd voor de volgende indeling: West-Brabant, Biesbos en Oostvaard (= Land van Altena), Noordoost-Brabant, Midden-Brabant, de Kempen en de Peel. Hoewel van sommige soorten de aantallen per regio klein tot zeer klein waren zijn ook voor deze soorten dichtheidscijfers berekend; de dichtheidscijfers van deze soorten (Ruigpootbuiszard, Havik, Bruine Kiekendief en Smelleken) mogen dan ook niet al te absoluut worden genomen

Soort	West.Bra.	Biesbos Oostwaard	No-Bra.	Midden- Brabant	Kempen	Peel
Buizerd	0,921	0,444	1,133	0,660	0,780	0,699
Ruigpootbuizerd	0,007	-	0,006	-	0,002	0,006
Sperwer	0,021	0,009	0,184	0,060	0,113	0,091
Havik	-	-	0,081	-	0,013	0,006
Bruine Kiekendief	-	0,022	-	-	0,002	-
Blauwe Kiekendief	0,042	0,050	0,013	0,010	0,035	0,019
Smelleken	0,014	-	-	0,003	0,024	0,006
Torenvalk	0,271	0,110	0,259	0,078	0,146	0,078
aantal telgebieden	11	3	14	18	116	12
getelde oppervlakte in km ²	140	218	146,5	280	450	153

Om behalve van de stootvogels gegevens te verzamelen, werd besloten om ook van een aantal andere, min of meer opvallende vogelsoorten gegevens te verzamelen. Het grote voordeel hiervan is dat we met wat extra tijd van aanzienlijk meer vogelsoorten wat te weten kunnen komen over aantallen, verspreiding en dichtheden. Dergelijke gegevens werden in Brabant tot nu toe niet verzameld. De extra tijd is dan met name nodig om bijvoorbeeld groepen meeuwen, duiven, roeken, kraaien e.d. te tellen. Door de extra tijd die men nu voor de telling nodig heeft, neemt bovendien de kans op het waarnemen van een stootvogel toe. Los hiervan is het op zich zelf al interessant genoeg om juist van een aantal gewonere soorten een aantal gegevens te verzamelen.

Van diverse soorten werden respectabele en onverwacht hoge aantallen geteld. Opvallend was het dat van sommige soorten de dichtheden per regio sterk verschilden. Verschillen tussen Oost- en West-Brabant kunnen hierbij vrij eenvoudig verklaard worden: moeilijker wordt dit wanneer het gaat om bijvoorbeeld Midden-Brabant en de Kempen, of de Kempen en de Peel. Hier treden bij een aantal soorten onverwachte en niet goed te verklaren verschillen op bij het vergelijken van de dichtheidscijfers. Hieruit blijkt in ieder geval dat we zeer voorzichtig moeten zijn bij het gebruiken van dichtheidscijfers.

Het voorkomen van grote concentraties van bepaalde soorten beïnvloedt het dichtheidscijfer in belangrijke mate. In dit kader kunnen bijvoorbeeld Zilvermeeuwen op een vuilnisbelt, of Kokmeeuwen, Spreeuwen, kraaiachtigen en duiven op slaapplaatsen genoemd worden. Een deel van de gevonden verschillen kan hierdoor verklaard worden. Een ander deel van de gevonden verschillen kan waarschijnlijk verklaard worden door de telmethode en telervaringen van de diverse Vogelwerkgroepen. In welke mate dit van toepassing is, is na deze eerste telling nog moeilijk te zeggen. Het is in ieder geval zeker dat er enkele soorten zijn die in bepaalde provincieleden veel talrijker zullen zijn dan in andere delen. Niet altijd echter zal een volgens deze telling talrijker voorkomen in bepaalde streken altijd overeenkomen met de werkelijkheid, althans niet altijd in die mate de hieronder berekende dichtheidscijfers doen suggereren.

Hiervoor kunnen bij deze eerste telling teveel toevalsfactoren een rol spelen. Tellingen in de komende jaren kunnen hier waarschijnlijk meer duidelijkheid over verschaffen.

De soorten waarvan uitdrukkelijk om gegevens was gevraagd waren: Blauwe Reiger, Rietgans, Patrijs, Wulp, Kievit, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Holenduif, Zwarte Kraai, Bonte Kraai, Roek en Ekster. Daarnaast was er nog een groep van soorten waarvan het wel of niet tellen geheel vrijblijvend was. Dit omdat deze soorten vanwege hun gedrag, relatieve talrijkheid, of anderszins minder goed te tellen zijn, waardoor het tellen (te) veel tijd in beslag zou kunnen gaan nemen. Deze soorten waren Wilde Eend, Waterhoen, Kokmeeuw, Houtduif, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Kramsvogel, Koperwiek, Spreeuw en Kauw. Van al deze soorten volgen hieronder de resultaten met eventuele bijzonderheden. Omdat niet alle waarnemers alle hierboven genoemde soorten hebben geteld, is niet voor elke soort de oppervlakte aan geteld gebied gelijk. Wanneer sprake is van een kleiner geteld gebied wordt dit bij de desbetreffende soort vermeld. Ook hier hebben de berekende dichtheidscijfers uitsluitend betrekking op de oppervlakte waar de betreffende soort werd geteld. Bovendien werden alle dichtheidscijfers naar beneden afgerond.

Bespreking per soort

Blauwe Reiger

Er werden 268 ex. geteld op een getelde oppervlakte van ca. 1350 km². De gemiddelde dichtheid bedroeg dan ook 0,198/100 ha. De hoogste dichtheid (0,293) werd aangetroffen in No-Brabant. De dichtheden in de Peel, de Kempen en West-Brabant ontlieden elkaar niet zo veel (resp. 0,183-0,178-0,166).

Aanzienlijk lager was de dichtheid in het zeekeleigebied van West-Brabant, nl. slechts 0,057/100 ha.

Rietgans

Er werden tijdens de telling 5.007 ex. getld. Hierbij moet worden opgemerkt dat voor het tellen van deze soorten ook de gehele maand januari werd gebruikt. Ongetwijfeld zijn er gedurende deze maand een aantal verschuivingen opgetreden waardoor de resultaten nadelig (dubbel tellingen) zijn beïnvloed, temeer omdat ook overvliegende exx. (enkele honderden) bij de telling zijn betrokken. Toch geeft de telling waarschijnlijk een goed beeld van de verspreiding over de provincie van aantallen per gebied.

Onderscheid tussen de (onder) soorten fabalis en rossicus werd nauwelijks of niet gemaakt. Hoewel de ganszen sterk gekoncentreerd voorkomen, blijkt een dichtheidscijfer goed weer te geven wat de belangrijkste ganzenregio's zijn: Midden-Brabant 9,156/100 ha. Peel 6,688 No-Brabant 6,102, West-Brabant 1,5 en Kempen 0,424/100 ha. De aantallen bedroegen hier resp. 2.335, 836, 894, 210 en 191 exemplaren.

Patrijs

Van deze soort worden vanwege zijn onopvallende gedrag nogal wat ex. gemist. Toch zullen de resultaten na enkele jaren ons in staat stellen om vast te stellen hoe hard de soort achteruit gaat. Er werden nu nog 546 ex. geteld, wat neerkomt op een dichtheid van 0,404/100 ha. Het "beste" Patrijzengebied was volgens de telling No-Brabant met een dichtheid van 1,0017/100 ha. Elders lag deze tussen 0,35 en 0,60 per 100 ha.

Kievit

Er werden slechts 485 ex. waargenomen, vrijwel uitsluitend in het Land van Altena (66 ex.), Polder rond Engelen en Haarsteeg (122 ex.) en Empelse en Lithoyense Polder (294 ex.).

Bij afwezigheid van vorst is de soort veel talrijker. Aangenomen mag worden dat de soort in vrijwel het gehele gebied is geteld.

Wulp

Van deze soort werden slechts 134 ex. waargenomen, vrijwel uitsluitend in het westelijke en in mindere mate ook in het noordelijke deel van de provincie.

Zilvermeeuw

Van de 2.870 waargenomen ex. werden er ca. 1.900 op de vuilnisbelten te Tilburg (1500) en Uden (400) geteld. De overige Zilvermeeuwen werden voornamelijk op of boven agrarisch gebied waargenomen. Vanwege deze vuilnisbelt-koncentraties zijn dichtheidscijfers per regio hier weinig zinvol.

Stormmeeuw

Deze soort is veel meer aan grasland gebonden. Het is dan ook dit biotooptype waar een belangrijk deel van de 2.657 ex. werd waargenomen.

De oppervlakte kultuurland waar de soort geteld werd bedroeg ca 1100 km², waardoor de dichtheid ligt op 2,415/100 ha. De hoogste dichtheid vastgesteld in No-Brabant en bedroeg 3,508/100 ha. De laagste dichtheid werd behaald in de westrand van West-Brabant met 0,4/100 ha.

Holenduif

Verrassend was het grote aantal Holenduiven te noemen, nl. 2.493 op ca. 1100 km² geteld gebied. Dit betekent een dichtheid van 2,226/100 ha.

De hoogste dichtheid (3,184) werd vastgesteld in de Kempen, de laagste in de kleistreek van West-Brabant (0,114). In Midden-Brabant (0,585/100 ha.) werd de soort mogelijk onderschat of werden enkele groepen gemist.

Zwarte Kraai

Hoewel bekend was dat de Zwarte Kraai in de provincie Noord-Brabant niet zeldzaam is, werd het aantal van 8.417 ex. niet zozeer verwacht. De getelde oppervlakte voor deze soort bedroeg ca 1100 km², wat neerkomt op een dichtheid van 7,651/110 ha.

Opvallend hierbij is dat de dichtheid per regio sterk verschilt, nl. in No-Brabant, Kempen, Midden-Brabant, Peel, West-Brabant en West-Brabant kleistreek resp. 10,976-9,551-5,570-4,560-3,228 en 0,900/100 ha.

Bonte Kraai

Deze soort werd door vrijwel alle waarnemers geteld, waardoor het telgebied op ca. 1450 km² wordt geschat. Op grond hiervan bedroeg de gemiddelde dichtheid 0,597/100 ha. Het aantal waargenomen Bonte

Kraaien bedroeg 866. De hoogste dichtheid werd vastgesteld in Midden-Brabant (0,895) gevolgd door de Kempen (0,686). Aanzienlijk schaarser was de soort in de kleistreek van West-Brabant (0,014 en No-Brabant (0,088).

Roek

Ook van de Roek werd een aanzienlijk aantal geteld, namelijk 25.494 ex. Het getelde gebied bedroeg ca. 1350 km² waardoor de dichtheid 18,884/100 ha. bedroeg. Ook hier weer aanzienlijk verschillen in dichtheden tussen de diverse provinciedelen.

Met name het grote verschil tussen de Kempen (39,631) enerzijds, en Midden-Brabant en de Peel (resp. 16,780 en 14,912) anderzijds is zeer opvallend en nog niet goed verklaarbaar. In West-Brabant, en dan met name in de kleistreek, is de Roek bekend zéér schaars; de dichtheid bedroeg hier dan ook slechts 1,185/100 ha. waarvan een belangrijk deel rond de overgangsgebieden.

Ekster

Het gebied waarin de Eksters werden geteld bedroeg zo'n 1300 km². Hier werden 4.837 ex. geteld wat een dichtheid betekent van 3.720/100 ha. Ook van de Ekster werd de hoogste dichtheid bereikt in de Kempen (5,957) gevolgd door Peel en No-Brabant (5,280 en 4,395). hoewel een zeer geschikt broedbiotoop vormend, leverde Midden-Brabant slechts een dichtheid op van 3,385. Mogelijk is de soort hier dan ook onderteld. Een aanzienlijk minder geschikt biotoop wordt gevormd door de kleistreek van West-Brabant. De dichtheid bedroeg hier tijdens de januaritelling dan ook slechts 0,814/110 ha. In West-Brabant (dus inclusief kleistreek) bedroeg deze 1.157/100 ha.

Wilde Eend

Het gebied waar deze soort werd geteld bedroeg zo'n 1100 km², waarbij 11.902 exx. werden geteld. Vele watervogelrijke gebieden werden in het kader van deze wintertelling echter niet geteld. Relatief hoge dichtheden kwamen voor in West- en No-Brabant.

Waterhoen

Verspreid over zo'n 1000 km² werden er 467 Waterhoentjes geteld, wat een gemiddelde dichtheid betekent van 0,467/100 ha. Ook hier werden de hoogste dichtheden bereikt in West- en No-Brabant. Vele voor Waterhoentjes geschikte gebieden werden tijdens deze telling niet bezocht.

Kokmeeuw

Het aantal getelde ex. bedroeg 15.558. Omdat deze soort niet overal even serieus geteld zal zijn, zijn vergelijkingen van dichtheden wellicht niet erg betrouwbaar. De hoge dichtheden in Midden- en No-Brabant (resp. 21,390 en 23,781) t.o.v. de Kempen en West-Brabant (resp. 4,755 en 7,571) kunnen voor een belangrijk deel verklaard worden door tellingen op resp. een voorverzamelplaats (3.000 ex.) en een slaapplaats (1.500 ex.) Laten we deze 2 tellingen buiten beschouwing, dan komen we voor Midden- en No-Brabant op dichtheden van resp. ca. 11 en 13/100 ha. De dichtheid voor Noord-Brabant bedroeg 19,447/100 ha. en ca. 13/100 ha excl. de slaapplaatsstelling.

Houtduif

Ook van deze algemene soort werd een verrassend groot aantal waargenomen, nl. 38.753 ex. Hiervoor werd de soort geteld op ca. 800 km², wat een gemiddelde dichtheid betekent van 48,441/100 ha. Ook hier weer zeer opmerkelijke verschillen in dichtheden zoals die werden vastgesteld.

Absolute koploper was de Kempen met 64,528 ex./100 ha, gevolgd door resp. No-Brabant en Midden-Brabant met dichtheden van 28,498 en 18,600/100 ha.

De laagste dichtheid werd zoals verwacht vastgesteld in de klei-streek van West-Brabant, nl. 5,971/100 ha. Om vast te kunnen stellen of deze verschillen in dichtheden werkelijk zo groot zijn, meerdere tellingen noodzakelijk.

Turkse Tortel

Reden waarom deze soort -zij het dan bij de vrije soorten wordt meegeteld is voornamelijk om te kunnen vaststellen of de soort in het agrarisch gebied steeds verder gaat toenemen zoals dit in het stedelijke gebied is gebeurd, en hoe snel dit gaat.

Deze eerste telling gaf het respectabele aantal te zien van 2.693 ex. verdeeld over ca. 1000 km².

De dichtheid varieerde tussen 0,164 (West-Brabant) en 4,011 (de Kempen). In Midden-Brabant en No-Brabant bedroeg deze resp. 1,180 en 3,815.

Veldleeuwerik

Vanwege de vorstgevoeligheid en het vrij onopvallende gedrag van deze soort werden er slechts 242 ex. geteld. Meer dan de helft van dit aantal werd uit NO-Brabant (o.a. Maas-polders) gemeld.

Kramsvogel

Van deze soort werden 4.124 ex. geteld, waarvan ruim 3.000 in de Kempen. De dichtheid voor de provincie bedroeg 4,124/100 ha.

Koperwiek

Van de Koperwiek werden 345 ex. geteld. Het grootste aantal (139) kwam uit No-Brabant. De dichtheid bedroeg slechts 0,345/100 ha.

Spreeuw

De Spreeuw werd op ongeveer de helft van de totale oppervlakte geteld. Hierbij werden 17.232 ex. waargenomen, wat een dichtheid betekent van 21,540/11 ha. Als gevolg van een slaaplaatstelling (10.000 ex.) lag de dichtheid in No-Brabant waarschijnlijk onevenredig hoog, nl. 84,737 per 100 ha.

Kauw

Op een getelde oppervlakte van ca. 1000 km² werden er 13.684 kauwen geteld. De gemiddelde dichtheid bedroeg 13,864/100 ha. Per deelgebied bedroeg deze resp. voor de Kempen, No-Brabant, Midden-Brabant en West-Brabant 21,904-12,901-5,300 en 3,685.

Tabel 5. Dichtheden per regio in aantal ex. per 100 ha.

	Midden- Brabant	Kempen	Peel	West- Bra.	N.O. Brabant	gemidd. provincie
Blauwe Reiger	0,110	0,166	0,183	0,178	<u>0,293</u>	0,198
Rietgans	<u>9,156</u>	0,424	6,688	<u>1,500</u>	6,102	3,708
Patrijs	0,395	0,473	0,448	0,350	<u>1,017</u>	0,404
kievit	0,003	0,004	-	-	<u>2,006</u>	0,373
wulp	-	0,053	-	0,085	<u>0,580</u>	0,103
Zilvermeeuw	<u>8,065</u>	0,508	0,480	2,392	<u>3,508</u>	2,609
Stormmeeuw	2,795	2,604	1,144	1,621	<u>3,467</u>	2,415
Holenduif	0,585	<u>3,184</u>	1,800	2,242	<u>2,245</u>	2,266
Zwarte Kraai	5,570	9,551	4,560	3,228	<u>10,976</u>	7,651
Bonte Kraai	<u>0,895</u>	0,686	0,431	0,285	0,088	0,597
Roek	16,780	<u>39,631</u>	14,912	2,164	9,945	18,884
Ekster	3,385	<u>5,957</u>	5,280	1,157	4,395	3,720
Wilde eend	4,775	2,697	-	<u>20,142</u>	13,476	10,820
Waterhoen	0,265	0,108	-	0,735	<u>1,808</u>	0,467
Kokmeeuw	21,390	4,755	-	7,571	<u>23,781</u>	19,447
Houtduif	18,600	<u>64,528</u>	-	9,985	28,498	48,441
Turkse Tortel	1,180	<u>4,011</u>	-	0,164	3,815	2,693
Veldleeuwerik	0,070	0,188	-	0,014	<u>0,860</u>	0,201
Kramsvogel	0,470	<u>6,853</u>	-	0,114	3,208	4,124
Koperwiek	0,005	0,153	-	0,085	<u>0,948</u>	0,345
Spreeuw	3,125	20,573	-	3,550	<u>84,737</u>	21,540
Kauw	5,300	21,904	-	3,685	<u>12,901</u>	13,864

Dankwoord

Het grote succes van deze telling is geheel te danken aan de enthousiaste medewerking van een groot aantal vogelaars, ten dele aangesloten bij de eerdergenoemde Vogelwerkgroepen. Andere groepen, niet aangesloten bij het Samenwerkingsverband Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen, maar die toch hun medewerking aan de telling verleenden zijn "Ken en Geniet" te Dongen, V.W.G. Etten-Leur, en de West-Brabantse Vogelwerkgroep. Tot slot werd in de Biesbos geteld door twee Staatsbosbeheer medewerkers. Aangezien het een groot deel van een pagina in beslag in beslag zou nemen, is er van af gezien om al deze circa 100 waarnemers hier te noemen. Wel worden alle medewerkers hartelijk bedankt voor hun onontbeerlijke inzet om deze telling tot een groot succes te maken. Mijn bijzondere dank gaat hierbij uit naar de mensen die behalve het tellen van een aantal gebieden ook nog een stuk coördinatie binnen hun werkgroep op zich namen. Ook speciale dank aan hen die, hoewel (nog) niet aangesloten bij een Vogelwerkgroep, zich toch inzetten voor het doen van deze telling, evenals de leden van de Vogelwerkgroep die niet aangesloten zijn bij het Samenwerkingsverband.

Moge ook de nog volgende tellingen zo'n succes worden.

Adres: Scarlattistraat 108, 5482 GC Tilburg.